

**YUSUF ATILGAN'IN "AYLAK ADAM" ADLI ROMANININ YAPILARINA GÖRE
CÜMLELER BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

***THE ANALYSIS OF SENTENCE STRUCTURE IN YUSUF ATILGAN'S NOVEL "THE
LOITERER"***

Yrd.Doç.Dr. Lokman GÖZCÜ

International Burch University, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği, Öğretim
Üyesi, lokmangozcu@hotmail.com, Bosna Hersek, Saraybosna

Almedin BRALİC

International Burch University, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği, Yüksek Lisans Öğrencisi
almedinbralic93@hotmail.com, Bosna Hersek, Saraybosna

ÖZ

Bu çalışmada modern Türk edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan Yusuf Atılgan'ın "Aylak Adam" adlı romanı yapılarına göre cümleler bakımından incelenmiştir. Çalışmanın amacı, söz dizimi çalışmalarına katkıda bulunmak ve bu eserden hareketle Yusuf Atılgan'ın dili nasıl kullandığını tespit edip üslubu ile ilgili birtakım bilgilere ulaşmaktır. Türkçenin zengin cümle kalıplarını "Aylak Adam" romanından alınan cümlelerle örneklemektir. Türk dilini büyük bir hassasiyetle eserlerine kullanan Yusuf Atılgan'ın adı geçen eserindeki cümle türleri konusunda herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması bu konuda çalışmanın gerekliliğini göstermiştir. Romandan seçilen cümleler Türkiye Türkçesi dil bilgisi geleneksel yöntemiyle cümle türleri bakımından incelenmiş, cümleler fişleme yöntemiyle gruplandırılmıştır. Çalışmaya başlandığı zaman, yapılarına göre cümleler hakkında yazılmış olan eserler taranmış ve farklı dilcilerin bu konuya ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Yapılarına göre cümleler sınıflandırılırken romanda örneğine rastlanmayan ya da az rastlanan cümle türlerine de yer verilmiştir. Bu bölümde eserdeki yapılarına göre cümleler üzerine tespit edilerek gösterilmiş ve sayısı bakımından birleştikleri ve ayrıldıkları hususlar teker teker ele alınarak incelenmiştir. Cümle şekilleri mümkün olduğu kadar bol örnekle açıklanıp, bu cümle türüne en iyi, en doğru örneği teşkil eden cümlenin yer almasına çalışılmıştır. Burada cümle türü olan cümleler sayfa ve satır numaralarıyla gösterilmiştir. Çalışmanın son bölümü sonuç bölümüdür. Burada yapılarına göre cümlelerin sayısı belirlenmiş ve tablolarla gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yapılarına Göre Cümleler, Yusuf Atılgan, Aylak Adam

ABSTRACT

In this work, Yusuf Atılgan, one of the most important authors of modern Turkish literature, has been examined from the novel "The Loiterer" according to the constructions. Our aim is to contribute to the study of syntax and to find out how Yusuf Atılgan uses the language in this work and reach some information about the style. It is to exemplify the phrases of the Turkish rich sentences we have taken from our writing. The fact that Yusuf Atılgan, who uses the Turkish language to his works with great sensitivity, did not have any work on the sentence types mentioned in his last work has shown the necessity of studying this subject. Novel selected sentences from Turkey were examined in terms of sentence types with traditional methods of the Turkish grammar. Credits are grouped by the method of selection, by the method of selection. When we started to work, the works written on the cues were scanned according to the structures and the opinions of the different linguists on this topic were given. According to the structures, the sentence types that are not encountered or rare in the roman type are included in the categorization. In this section, they are

identified and shown on the censuses according to the structures in the book, and they are examined one by one in terms of the number of them united and separated. Sentence patterns have been explained with as many examples as possible, and this sentence has been tried to include the best and the most correct example. The sentence type sentences are shown by page and line numbers. The last part of the work is the result part. Here, according to the structures, the number of cues is determined and shown on the tables.

Keywords: According to the structure of sentences, Yusuf Atılgan, The loiterer

1. GİRİŞ

Cümle, bir duyguyu bir düşüncüyü ya da bir olayı yargı şeklinde ifade eden kelime ve kelime grubudur. İnsanları diğer canlı varlıklardan ayıran dildir. Dilin temel unsurları sesler, heceler, sözcükler ve cümlelerdir. Cümlelerin anlamsal özellikleri, yapısal kuruluşları, konuşma dilinde ya da edebî metinlerde kullanım şekilleri o dil kimliğinin oluşmasında çok önemlidir. Cümlelerin kişiden kişiye, şairden şaire, yazardan yazara çeşitlilik göstermesi bu konunun incelenmeye değer olduğunun kanıtıdır. Ayrıca yapılarına göre cümleler sınıflandırma konusunda farklı fikirlerin bir araya gelmesi durumun ciddiyetini ortaya çıkarmaktadır. Bu düşüncelerden dolayı yapılarına göre cümleler çalışma konusu olarak seçilmiştir. Çalışmaya esas olarak modern Türk edebiyatının önde gelen ustaları arasında yer alan Yusuf Atılgan'ın "Aylak Adam" romanı yerleştirilmiştir. Her alanda olduğu gibi dil bilgisi öğretiminde de uygulama yapmadan verilen bilgiler, kısa zamanda hafızadan silinir. Bol örneklerle desteklenen bir dil bilgisi öğretiminin daima müspet sonuç verdiği, bilinen bir husustur (Karahan, 1994; 1).

Çalışma hazırlanırken söz dizimi ile ilgili kitap ve makaleleri, bazı eserler hakkında hazırlanmış söz dizimi ile ilgili çalışmaları gözden geçirip çalışmaya ilave edildi. Çalışmada Leyla Karahan'ın yaptığı tasnifi (Karahan, 1999) esas aldık. Karahan'dan farklı olarak "kesik cümle"yi ilave ettik. Karahan eserinde kesik cümleye yer vermiş ancak tasnifte bu cümle türüne yer vermemiştir. Kesik cümleyi bu çalışmanın önemli bir kısmı olduğunu göz önünde bulundurarak yapılarına göre cümleler kısmına bu cümle türünü eklemeyi uygun gördük. Çalışmada yapılarına göre cümlelere örnekler verilirken, bazılarının romanda önemli bir yer tuttuğu, bazılarının ise romanda çok az olduğu görülmüştür. Yazılan örneklerin sayısı bu sebeple aynı değildir.

1.1 Problem Durumu

Bu çalışmada, Yusuf Atılgan'ın hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, yapılarına göre cümleler hakkında dilcilerin görüşleri araştırılıp izah edilmiş, "Aylak Adam" adlı romanının cümleleri yapılarına göre cümleler bakımından incelenmiştir. Türk edebiyatında önemli eserlerden biri olan "Aylak Adam" romanının yapılarına göre cümleler bakımından özellikleri ortaya çıkarılmıştır.

1.2 Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı Yusuf Atılgan'ın "Aylak Adam" adlı romanında yer alan yapılarına göre cümleler sınıflandırmasını yapmak; aynı zamanda döneminin dil özelliklerini edebiyat dünyasına tanıtmak; az ilgi gören sözdizimi çalışmalarına bir katkıda bulunmak; Türkçenin zengin cümle kalıplarını yazardan aldığımız cümlelerle örneklemektir. Ayrıca, genel olarak söz diziminin Türkiye Türkçesinin öğreniminde ve öğretilmesinde ne kadar önemli bir konu olduğunu göstermektir. Böyle yaptığımız incelemenin, yöntem ve konuyu algılayış bakımından söz dizimi alanında bundan sonra yapılacak araştırmalara kaynak olacağı görüşündeyim.

1.3 Araştırmanın Önemi

Türk edebiyatının başarılı yazar ve romancılarından Yusuf Atılgan'ın "Aylak Adam" adlı yapılarına göre cümleler bakımından incelenmesiyle, eserin ve yazarının önemini edebiyat dünyasında bir kez daha vurgulamaktır.

1.4 Araştırmanın Konusu

Yusuf Atılgan'ın, "Aylak Adam" romanı üzerine yapılarına göre cümleler çalışma konusu olarak seçilmiştir.

1.5 Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma Yusuf Atılgan'ın "Aylak Adam" adlı romanının 7-50 ve 180-197 sayfalarıyla sınırlandırılmıştır. Romandaki cümleler sadece yapılarına göre cümleler bakımından incelenmiştir.

2. YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Modeli

Bu çalışma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Betimsel nitelikli çalışmalarda var olan bilgiyi ortaya çıkarma ve sunma esastır. Çalışmaya esas olarak modern Türk edebiyatının usta isimlerinden Yusuf Atılgan'ın romanı yerleştirilmiştir. "Aylak Adam" adlı romandan seçilen cümleler Türkiye Türkçesi dil bilgisi geleneksel yöntemiyle yapılarına göre cümleler bakımından incelenmiş ve cümleler fişleme yöntemiyle gruplandırılmıştır.

2.2 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Yusuf Atılgan'ın, modern Türk edebiyatına katkısı olan Aylak Adam, yazdığı romanı oluşturmaktadır. Örneklem olarak Yusuf Atılgan'ın Aylak Adam romanının belirli sayfaları incelenmiştir.

2.3 Veri Toplama Tekniği

Çalışmada örneklem olarak belirlenen Aylak Adam romanının ilk 50 sayfa ve son 17 sayfasında yer alan cümleler fişlenmiştir. Sonraki aşamada cümleler yapılarına göre; basit cümleler, birleşik cümleler, bağlı cümleler, sıralı cümleler ve kesik cümleler hâlinde sunulmuştur.

Bu inceleme;

Yapısına göre basit cümle, birleşik cümle, bağlı cümle, sıralı cümle ve kesik cümle türleri olarak yapılmıştır.

2.4. Veri Toplama Araçları

" Aylak Adam" romanı incelenerek, konuyla alakalı kitaplardan, makalelerden yararlanarak verilere ulaşılmıştır.

3. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

Cümlelerin yapı bakımından sınıflandırılmasında önemli anlaşmazlık ve tartışmalar vardır. Yapı konusunda büyük bir terim kargaşası yaşanmaktadır. Aynı bir şeyi anlatmak için farklı terimler kullanılmış ve ayrı şeyler aynı terimle ifade edilmiştir. Cümlelerin yapısı bakımından sınıflandırılmasında meydana gelen karmaşayı Leyla Karahan (2000), şu şekilde açıklamaktadır: "Cümleyi bir taraftan yargılı anlatım şeklinde tanımlarken, diğer taraftan yargısız anlatımları cümle saymak çelişkisi; henüz 'yargı' kavramında anlaşılamamış, 'bitmişlik' ve 'bitmemişlik', yargı ile yargısızlık arasında 'yarıbitmişlik', yani yarım yargı gibi gerçek olmayan noktalar vehm eden araştırmacıların vehimleri de sınıflandırmalardaki farklılığa sebep olan diğer faktörlerdendir."

Karahan'a (1994) göre, insan zihninde üretilen ham maddenin, Evrensel Dil Bilgisinin ifadesiyle çekirdek cümlelerin, biçimi ve sayısı ne olursa olsun, bir dil için en önemli, karakteristik olan ve onu başka dillerden ayıran, bu ham maddenin söz ve yazıya yansıtılmış biçimidir. Bu yüzden de, bir cümle yapısına göre değerlendirilirken, iç yapısının değil; dış yapısının, yani yazılı veya sözlü ifadedeki yapısının esas alınması" gerekmektedir.

Yapıya göre dillerin sınıflandırılmasında ortak yönü "basit cümle" konusudur. Gencan'da (1992) basit cümle, "yalnız bir tek düşüncüyü anlatan söz dizisine basit tümce denir" şeklinde tanımlanmıştır.

M. Metin Karaörs (1993) cümle tanımını şu şekilde açıklamaktadır: "Türkçe 'de yapı bakımından aslı olarak fiil cümlesi ve isim cümlesi olmak üzere iki çeşit cümle vardır. Bir de bu aslı cümle çeşitlerinin genişletilmiş şekillerinden ibaret olan birleşik cümle tipleri kullanılmaktadır." Buna göre cümleleri yapılarına göre "1. Fiil cümlesi, 2. İsim Cümlesi, 3: Şartlı Birleşik Cümle, 4. Ki'li Birleşik Cümle, 5 İç İç Birleşik Cümle" olmak üzere beş kısma ayırmıştır.

Cümleler yapı bakımından basit, birleşik, bağlı ve sıralı cümleler olarak ayrılmaktadır. Birleşik cümleler de kendi içinde şartlı birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle olmak üzere iki farklı grupta incelenir. Bu sınıflandırmada en önemli nokta birden fazla yargının bir araya gelip gelmemesi veya ne şekilde bir araya geldiğidir. Sorun burada ortaya çıkmaktadır. Birleşik cümleden ne anlamamız gerektiği net bir şekilde ortaya konduğunda bağlı ve sıralı cümlelerin ne olduğu daha kolay bir şekilde anlaşılacaktır.

Muharrem Ergin (2009), „birleşik cümle“ başlığı altında şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle ve ki'li birleşik cümleyi incelemiştir.

Tahsin Banguoğlu (2007), basit ve birleşik cümle ayırımından sonra tümlene birleşik cümle ile karmaşık birleşik cümle terimlerini kullanır.

3.1. Basit Cümleler

Çeşitli dilbilgisi kitaplarında dilciler, içinde isim veya fiil cinsinden bir yüklem bulunan, bir tek yargı taşıyan cümleye “basit cümle” adını vermiştir. Bazı dilciler içinde fiilimsi bulunan cümleleri basit, bazıları ise birleşik cümle olarak açıklamaktadır. Aşağıda basit cümleler ile ilgili dilcilerin tanımları sıralanmıştır:

Basit cümle bir tek yargıdan ibaret ve bir tek yüklemi olan cümledir (Banguoğlu, 2007; 523).

İçerisinde tek yargı bulunan her cümle dilciler tarafından basit cümle kabul edilmektedir. Fakat yapısında fiilimsi bulunan cümlelerin basit cümle mi, birleşik cümle mi olduğu konusu tartışılmalıdır. Leyla Karahan (1994) basit cümlelerin yapısıyla ilgili şunları eklemiştir: Basit cümlelerin yapısında, isimden yapılmış isim, sıfat ve zarflarla, fiilden yapılmış isim, sıfat ve zarflar bulunabilir. İsim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiillerin diğer isim, sıfat ve zarflardan görev bakımından hiçbir farkları yoktur ve bu kelimelerin varlığı basit cümlelerin yapısını etkilemez.

Bazı dilciler ise yapısında fiilimsi bulunan cümlelere birleşik cümle veya girişik cümle adını vermişlerdir. Karaörs (2005) eylemsilerle oluşturulmuş cümleleri birleşik veya girişik cümle olarak tanımlamışlardır.

Fiilimsi sözcüklerin cümle içinde kullanımı Türkçe'nin anlatım olanaklarını kolaylaştırmakta ve anlatıma ayrı bir güzellik katmaktadır. Türkçede fiilimsili cümlelerin örneği çok fazladır. “Adam koşuyordu. Sen onu gördün mü?” cümleleri yerine “Koşan adamı gördün mü?” şeklinde bir cümle kurmak anlatımda kolaylığı sağlamak açısından çok önemlidir. Bu cümle yapıları arasındaki fark açık bir şekilde görülmektedir. Gördüğümüz gibi birinci örnekte iki ayrı yargı varken ikinci örnekte bir yargı ile fiilden gelmiş bir sıfat vardır. Eğer fiilimsi türündeki sözcüğü de yargı olarak kabul edersek yargının tanımını da yeniden gözden geçirmemiz gerekecektir. Çalışmada tek yargılı cümleler ile yapısında fiilimsi bulunan cümleler basit cümleler olarak incelenmiştir. Basit Cümleler Basit Fiil Cümleleri ve Basit İsim Cümleleri olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

3.1.1. Basit Fiil Cümleleri

İçimdeki sıkıntı eridi.(s.7-str.1)

Öyle sanıyordum.(s.7-str.2)

Çevreme ilgiyle baktım.(s.7-str.4)

Kendi kendime kızdım.(s.7-str.8)

Film bitince eve yürüyerek dönerdi. (s.7-str.11)

Şaşı kadın karmaşık yollardan bana Zehra teyzemi getiriyordu.(s.8-str.6)

Yüzü bana inerken gözleri şaşılaşmıştı. (s.8-str.10)

Kimse anlamıyordu. (s.8-str.15)

Haksız olduklarını söyleyecem.(s.8-str.16)

O iki terziye beni dövmekle haksızlık yaptıklarını anlatacam.(s.8-str.19)

Beş gün sonra suratım iyileşip sargı atılınca aramayı bıraktım. (s.8-str.21)

Sonra o Rum kızını öptüm. (s.8-str.22)

Bağrıştılar.(s.9-str.2)

Öptüğüm kız bir şey dememişti.(s.9-str.9)

Kalktığı zaman garson pilavımı getiriyordu.(s.9-str.13)

Gelmiyordu. (s.9-str.16)

Bu gece de gelmedi. (s.9-str.16)

Belki garsonun yüzünü benden bir hafta önce görmüştü. (s.9-str.16)

Sedire oturup radyoyu açtım.(s.9-17)

Şu kutunun içinde bana piyano çalacak birini bulamıyordum.(s.9-str.19)

Eleni ceketi getirdi.(s.11-str.15)

Kapıyı açıp durdu.(s.12-str.25)

Tuvali çıkarıp bir başkasını taktı.(s.15-str.14)

Merdivenlerden hızla indi.(s.17-str.7)

Akaretler durağına yürüdü.(s.17-str.9)

Duraktakiler dönüp baktılar.(s.19-str.6)

Kadının biri kaşlarını çatı.(s.19-str.6)

Yolun çivisiz yerinden karşıya geçti.(s.19-str.20)

Birahaneye girince ışıkları yaktılar.(s.19-str.22)

Başını çevirince aktörü gördü.(s.20-str.14)

Yanındaki iskemleye oturdu.(s.20-str.16)

Aktör bardağını kaldırdı.(s.21-str.10)

Gözü gişe deliğine takılıyor.(s.21-str.13)

Bütün sarhoşlar dönüp baktılar.(s.24-str.6)

Ayakyolundan yana yürüdü.(s.25-str.7)

Ortada bir kız duruyor.(s.25-str.13)

Doğru pencereye gitti.(s.26-str.11)

Bir bilet alıp içeri girdi.(s.26-str.24)

Garsondan pasta istedi.(s.28-str.7)

Kızın büyük gözleri vardı.(s.180-str.14)

Garson onu biliyordu.(s.183-str.11)

Eski yerine oturdu.(s.183-str.21)

Geçenler onlara bakıyorlardı.(s.190-str.8)

Caddeye doğru yürüyordu.(s.193-str.18)

3.1.2 Basit İsim Cümleleri

Bu sıkıntı garsonun yüzündendi.(s.7-str.2)

Yüzleri tasasızdı.(s.7-str.5)

Bu gece bencildim.(s.7-str.8)

Bu kere garsonun yüzünden değildi.(s.7-str.12)

Bir ay önce biri siyah bıyıklı iki terziden niye terzi?(s.8-str.2)

Belki bir ek sebep de vardı.(s.8-str.4)

Niye terzi?(s.8-str.19)

Harbiye'ye yakın caddenin ortası tenhaydı.(s.8-str.23)

Yüzü soğuktu.(s.9-str.2)

Oysa ben sarhoş falan değildim.(s.9-str.5)

Hol sıcaktı.(s.9-str.8)

O geceki kadında oraya uymayan bir şeyler vardı.(s.9-str.12)

Yemek yiyenlerin, eşyanın ötesindeydi.(s.9-str.12)

Masanın üstünde sigara küllüğü vardı. (s.10-str.12)

Şarkı söyleyen pastırmacının karısıydı.(s.10-str.8)

Korkunçtular.(s.11-str.4)

On yaşındaydı. (s.11-str.4)

Sadık'tan başka iki kız sekiz erkektiler.(s.13-7)

Ben başkayım.(s.15-str.6)

Fatma'ydı bu.(s.15-str.7)

Pastaneye girdiğinde o masa boştu.(s.183-str.21)

3.2. Birleşik Cümleler

Birleşik cümlelerin tanımında ve anlayışında farklılıklar vardır. Araştırmacıların birleşik cümle tanımına bakıp bu cümleleri nasıl sınıflandırdıklarını gördükten sonra birleşik cümle türleri üzerinde duracağız. Birleşik cümleler bir temel cümle ile onun anlamını tamamlayan bir ya da birden fazla yardımcı cümleden oluşur. Böyle cümlelerde birleşik yapıyı meydana getiren cümlelerden biri diğerinin ögesi durumundadır.

Hatipoğlu (1972), “Bir tümcede birden çok çekimli eylem kullanılabilir. Bu tür tümceye birleşik tümce adı verilir. Birleşik tümce bir veya birkaç iç tümce, ara tümce, yan tümce ile bir temel tümceden kurulan tümceye denir.” demektedir. Yazar “bağlaçlı, dilekli, koşullu, ilgeçli, olumsuzluk koşacıyla kurulu, sorulu, ikilemeli, kalıplaşmış yan cümleler”i birleşik cümle olarak açıklamıştır.

“Bir temel yargı ile bir ya da birden çok yan yargıdan oluşan, içinde bir temel cümle ile bir ya da birkaç tümcemsi, yan tümce, iç tümce bulunan yargılı anlatıma birleşik tümce denir.” diye tanımlamış; bu cümleleri “girişik, kaynaşık, koşul, ilgi, katmerli birleşik” gruplarına ayırmıştır (Dizdaroğlu, 1976; 191-222).

Muharrem Ergin (2009), “Türk Dil Bilgisi” adlı eserinde girişik cümleye yer vermezken, birleşik cümleyi şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle, iç içe birleşik cümle şeklinde üç gruba ayırmıştır. Bunun yanında Leyla Karahan (1994) ve Metin Karaörs (1993)’de çalışmalarında girişik cümleye yer vermemişlerdir.

Şartlı, ki’li ve iç içe birleşik cümlelerde en az iki çekimli fiil etrafında toplanmış iki cümle olmakla beraber bu cümlelerden biri yardımcı, diğeri asıl cümle konumundadır. Bu cümleleri birleşik cümle kabul edip, fiil grubu, sıfat-fiil grubu ve zarf-fiil gruplarıyla yapılan cümleleri ise basit cümle olarak kabul etmek gereklidir (Karaörs, 2005; 126).

Yukarıdaki tanımlar ve açıklamalardan da anlaşıldığı gibi birleşik cümle üzerine pek çok söz söylenmiştir. Bütün bu açıklamalarda ortak olan özellik şartlı cümlelerin ve iç içe birleşik cümlelerin aynı grupta olmasıdır. Bu yönde, çalışmada birleşik cümleler başlığı altında şartlı birleşik cümleleri ve iç içe birleşik cümleleri olarak ele aldık. Çok tartışmalı bir konu olduğu için girişik birleşik cümle üzerinde durmadık.

Birleşik cümlelerde bir temel cümle ile yardımcı cümle bulunmaktadır. Yardımcı cümle, temel cümlelerin herhangi bir unsurunu oluşturmaktadır. Şartlı birleşik cümlelerde de aynı şey söz konusudur. Bu cümle yapılarında yardımcı cümlelerin “-se, -sa” eklerinden biriyle çekimlenmiş olması gerekir. Böyle durumlarda yardımcı cümle temel cümlelerin zarf tümlecisi yerini almaktadır.

Türkçede -sa, -se ekleri, iki temel görevle kullanılmaktadır. Bu ekler şart ve dilek, istek, niyet bildirme gibi iki yönlü ve birbirinden farklı iki temel görev yüklendiğinden. Birincisi şart kipi kuran -sa, -se ekleri, ikinci ise dilek kipi kuran -sa, -se beraberce dilek-şart kipi ismi altında toplanmıştır (Korkmaz, 2003; 676-690).

Şart kipi, bütün fiil çekimlerinin aksine, hüküm ifade etmez, bitimli bir hareket göstermez. Bu yüzden müstakil cümle yapamaz. (Ergin, 2009; 405) Dolayısıyla şart ekini almış olan fiiller temel cümleye bağlanırken yardımcı cümle özelliği kazanır.

Leyla Karahan (1994) “-Sa -Se Eki Hakkında” başlıklı yazısında, ekin zarf-fiil ekleri arasında yer alması gerektiğini söyledi, daha sonra şunu ekledi: “Böyle bir yaklaşım, tabii olarak „Şartlı birleşik cümle” anlayışımızı da yeniden gözden geçirmeyi gerekli kılmaktadır.” demektedir.

Şart cümlesi, başlangıçtan beri Türkçede var olan ve şart kipine dayanan bir birleşik cümledir. Türkçenin esas birleşik cümlelerinden. Temel cümledeki yargının meydana gelişi, yan cümledeki hükmün meydana gelişine bağlı olan cümlelere şartlı birleşik cümle denir. Bir cümlelerin bir şart cümlesiyle tamamlandığı cümlelerdir. Şart cümlesi tek başına yargı bildirmez. Bir başka cümleyi zaman, şart, sebep ve benzetme

anlamlarıyla tamamlar. Karahan'a (1999) göre şart cümlesi genellikle, ana cümlede içinde veya başında bulunur.

Genel olarak şart cümlesi şart kipi eki almış bir yüklemde meydana gelen bir yardımcı cümle ile, yan cümlede sebep, zaman gibi manalar bakımından nitelediği bir temel cümleden oluşan birleşik cümledir. Koşul bildiren yardımcı cümle genel olarak, bazen nesne veya özne görevinde de kullanılabilir, temel cümlede zarf tümlecidir. Çalışmada şart eki almış eylemlerin yardımcı cümle olarak temel cümlede bağlandığı yapıları şartlı birleşik cümle şeklinde değerlendirdik.

İç içe birleşik cümlelerde birbirinin içine geçmiş ve birbirini anlam bakımından tamamlayan iki ayrı cümle bulunmaktadır. Yan yargı temel yargının herhangi bir unsuru konumundadır. İncelendiği eserden alındığı iç içe birleşik cümle örneklerinde yan cümlesinin temel cümlede "belirtisiz nesne" göreviyle bağlandığını görülmüştür. Muharem Ergin'e (2009) göre iç içe birleşik cümleler, bir cümlede başka bir cümlede içine girmesi ile meydana gelir.

Bağımsız bir cümlede içerisinde konuşanın kendisine veya bir başkasına ait diğer bir cümlede yer vermek suretiyle oluşan cümle şekilleridir. İç cümle, esas cümlede bir unsur veya bir unsurunun tamlayıcısı durumundadır (Güneş, 1999; 348).

Birleşik Cümleler iki başlık altında toplanmıştır; Şartlı Birleşik Cümleler ve İç İçe Birleşik Cümleler

3.2.1. Şartlı Birleşik Cümleler

Arkamdan gelmeğe kalkarsan bağırırım.(s.40-str.16)

Gelirse onu görecekti.(s.27- str.1)

Para versem eli elime yapışacaktı.(s.7-str.4)

Ya seyircilere söylerse.(s.23-str.13)

Hırsız girse bile kitapları çalmazdı.(s.44-str.4)

Hangi sokağa gitsem ardında hep o bir omuzu düşük adam vardı.(s.14-str.5)

Canım istemiyor desem başıma toplanırlar.(s.42-str.6)

Şoför olmasa onu taşıyamazdı.(s.25-str.1)

Bastığı yerin yumuşaklığı, bir de yüzüne değen serpintiler olmasa belki kar yağdığını bile anlayamazdı.(s.43-str.4)

O olmasaydı ben olmazdım.(s.188-str.9)

Beklersen, adam sokağa çıkar çıkmaz perdelerin yeniden açıldığını, karının onun arkasından baktığını göreceksin.(s.182-str.5)

3.2.2. İç İçe Birleşik Cümleler

"Sus, biliyorum," diyecekti.(s.9-str.11)

"Arada resim satın aldığım için mi..." diye düşünecek. (s.16-str.14)

Oyun yok mu bu gece? diye sordu.(s.20-str.18)

Kes şu zırlıyı! diye bağırdı biri.(s.23-str.5)

Şu ceketimi versene, dedi.(s.11-str.15)

Üstü senin olsun, dedi.(s.12-str.1)

Sabahleyin seni konuşuyorduk, dedi Sadık. (s.13-str.9)

Ama omuzu düşük adamdan sen de çekinmedin mi? dedi Necmi gülerek.(s.15-str.5)

Yolsuzum ben, diyor.(s.21-str.15)

Arkasından biri, 'Ben de varım' diyor.(s.44-str.20)

'Korkuluksuz köprüden geçer gibiyiz,' diyor.(s.193-str.14)

Burnu kırılmış, diyorlardı.(s.196-str.13)

Dayak yediği terzileri buldu herhalde, beş gündür herifleri dövüyordur diyorduk.(s.13-str.10)

Baksana kardeşim, şu zırlı bitince piyano çalman bir yer bulsana bize, diyor garsona.(s.22-str.10)

Kiremitlerden biri çatlak olmasa dam akmaz, diyorum.(s.23-str.11)

"Bakın bu adam her gece ısıyor beni," diyor.(s.25-str.17)

Altına 'Bir horozun vakitsiz ötüşü' diye yazıp defteri kapadı.(s.33-str.18)

Yüreği çarpıyor diye kızgın.(s.38-str.10)

Ona sarılmaktan, onunla öpüşmekten tat aldı diye kendini hor gördü.(s.39-str.25)

Az sonra 'Vefasız' diye başlayan bir mektubun önüne oturur.(s.42-str.22)

Kim bilir kaç erkek de acele edip bu sözü ondan önce söyleyemediler diye onu kıskanıyordur.(s.47-str.4)

Sanki ötekiler duyacak diye korkuyordu.(s.48-str.2)

Olanla yetinerek, aramadan, düşünmeden yaşanılın diye yaratılmış bir dünyada yalnızdı.(s.194-str.1)

Bir erkeğin kolunda Köprü'den yana geçen kadını görünce, kararını 'sağa, Tophane yönüne geçecek ilk kadının' diye düzeltti.(s.194-str.19)

Çıkarmazsınız ama çıkarmadınız diye kızdıklarını sanırsınız.(s.17-str.5)

Eskiden bu kara perdelere baktıkça karartma kalıntısı diye düşünürdü.(s.44-str.11)

3.3. Bağlı Cümleler

Bağlı cümleler, bağlama edatlarıyla bir araya gelmiş yargılardan oluşur. Bu cümlelerde iki ya da daha fazla yargı “ama, ki, ve, değil, fakat, hem...hem, çünkü” gibi bağlaçlarla birbirine bağlanır. Bazı araştırmacılar “bağlı cümle” terimi ile anlam bağlantısı, ek ve öge ortaklığını kastetmiştir.

Leyla Karahan (2005), “Bağlama edatlarıyla bağlanan cümleler” başlığı altında farklı bağlama edatlarıyla bir araya gelmiş yargı örnekleri vermiştir.

Muharrem Ergin (2009), “ ki” bağlacıyla bir araya gelmiş yargıları “ki”li birleşik cümle olarak değerlendirirken bağlı cümle terimine yer vermez.

Farsça olan "ki" bağlacıyla birbirine bağlanan bağımsız cümlelerden oluşur. Sonda bulunan yardımcı cümle ana cümleyi genelde nesne ve zarf göreviyle tamamlar. Ana cümle başta, yardımcı cümle sonda gelir. M. Metin Karaörs (1993), söz konusu olan bağlı cümleyi şöyle tanımlamıştır: “Kuruluş bakımından Türkçe söz dizimine uygun olmayan ve Farsçadan gelen “ki” edatıyla ve onun Türkçe karşılığı olan “kim” edatıyla yapılan bir cümle tipidir.”

Ki’li birleşik cümleyi bağlı cümleler konusunda dâhil ederek “Ki’li Bağlı Cümle” başlığı altında inceleyen Leyla Karahan’ın (1993) açıklamasına göre, ‘ki’ edatı ilebağlanan ki’li birleşik cümleyi oluşturan cümlelerin her biri, tek başına yargı bildirenbağımsız bir cümledir. Bu yapı içinde yer alan yardımcı cümle, genellikle temel cümleyi nesne ve zarf göreviyle tamamlar. temel cümle başta, yardımcı cümle sonda bulunur. Bu sıralanış Türk cümle yapısına aykırıdır.

Bağlı cümleyle ilgili farklı bir yaklaşım ise şu şekildedir : Birleşik cümleyi oluşturan cümlelerden biri diğerinin ögesi durumundadır. Fakat bağlı cümlede böyle bir ilgi söz konusu değildir. Bağlanan cümlelerden her biri tek başına da yine tam bir cümledir. Dilcilerin çeşitli adlarla andıkları yalın ve birleşik cümle dışındaki cümle teşkillerini sadece “bağlı cümle” kelimesiyle karşılamak yeterlidir (Gece, 1998; 332-339).

3.3.1. “ama, fakat, ancak” Bağlama Edatlarıyla Kurulmuş Bağlı Cümleler

Piyano dinlemek istiyordum ama yoktu.(s.9-str.18)

Adam belki duymaz, ama o pastırmadan iğrenir. (s.10-str.12)

Parayı verirken kadının yüzüne bakmadı ama elini gördü.(s.12-str.1)

Güzel kadın ama asık yüzlü.(s.12-str.15)

İçinizde 'İki Öksüzler Sokağı'ndan geçen olmuştur belki ama bilmezsiniz. (s.14-str.7)

O gece içmemiştim ama bir elektrik direğine yaslandım.(s.14-str.12)

Canı yandı ama aldırmadı.(s.17-str.10)

Bir genç horoz konuşabilseydi ancak bu sesle konuşurdu. (s.29-str.17)

Yüzü asıktı ama umursamadığı belliydi.(s.32-str.11)

Yalnız et suyu ile ilâç içmek hoşuna gitmiyordu ama bugün iyiydi.(s.35-str.10)

Resmini merak ediyor ama Sami bitmeden göstermez.(s.16-str.8)

Üstüne yürüyor, ama kadın artık yok.(s.26-str.5)

Biraz açıldı ama kafası boş; ağrıyor.(s.26-str.9)

Pek kibarca istedi oğlan ama o yine de utandı.(s.28-str.18)

Ayşe'nin içinde ılık, eskiden tadılmış bir huzur vardı o an, ama bu çok sürmedi.(s.29-str.13)

Çekildi ama öteki durakta araba büsbütün dolunca sıkıştılar.(s.36-str.13)

Canı yanıyor ama yine de bu kemikli eli okşuyor.(s.38-str.20)

B.'nin bir yanı, Erhan'ın aradığı 'o' olmadığını biliyor, ama zorluyor kendini.(s.39-str.5)

Cebinin ılıklığında ısınmış ama elinin soğukluğunu, uyuşukluğunu daha çok duyuruyordu.(s.43-str.19)

Kahverengi bir kulağa uzanmış ama daha yetişememiş; boşlukta.(s.49-str.1)

Güçtü, ama yunuyordu.(s.50-str.18)

Gidip ben de içecektim ama vazgeçtim.(s.190-str.18)

Duraktaki otobüse atlar atlamaz o da koştu, ama yetişemedi.(s.195-str.13)

3.3.2 “ki” Bağlama Edatıyla Kurulmuş Bağlı Cümleler

Bir kızardı ki sorma.(s.21-str.7)

Hem onu öpmemiştin ki soluğumda şarap kokusu duysun.(s.9-str.6)

3.3.3 “hem...hem, ne...ne” Bağlama Edatlarıyla Kurulmuş Bağlı Cümleler

Hem işitiyor, hem de işittiği sözden hoşlandığını belirtebiliyordu.(s.116-str.5)

Hem sokağı, hem dirsekteki 'Ah'ı, hem iki öksüzü bize anlatacak sizler değil misiniz?(s.14-str.25)

Soluğunu duyuyor, ne olacağını hem bildiğim hem bilmediğim bir şeyin olmasını bekliyordum. (s.32-str.7)

3.3.4 “da” Bağlama Edatıyla Kurulmuş Bağlı Cümleler

Bulacaksın da ne olacak? (s.8-str.15)

Sen de kes artık tıraşı da millet çalışsın.(s.15-str.11)

Burnu üstüne bir şeyle vurulmuş da ezilip öyle kalmış gibi.(s.20-str.10)

Nasıl oluyor da biliyor?(s.183-str.12)

İçiyorum da kurtulabiliyor muyum?(s.187-str.8)

Bedeninin yükünü öbür bacağına yükledi de biraz rahatladı.(s.26-str.12)

Sanki beklediği kişi söz vermiş de gelmemiş gibi içini bir öfke kapladı.(s.26-str.22)

3.3.5 “ya, mı, yoksa, sonra” Bağlama Edatlarıyla Kurulmuş Bağlı Cümleler

Sen bu eve manavın evi dedikçe kızardım ya hakkın varmış. (s.16-str.11)

Tutunacak bir şey olmadı mı insan yuvarlanır.(s.187-str.16)

Aklına esti mi basar gider.(s.193-str.12)

Kızlarda sinir buhranları başladı mı evlendirmeli.(s.186-str.8)

Saat beşi geçti mi aklına binbir kötü şey geliyor.(s.42-str.3)

Bu Rumca şarkı yüzünden mi uyandı, yoksa onu uyandıktan sonra mı duydu bilmiyor.(s.10-str.7)

Meyhanecinin adına pek tutuldular; yoksa bu kadar içmezlerdi.(s.24-str.11)

O geçerken durdu, sonra yine başladı.(s.12-str.15)

Önce şaşırdı, sonra içinde kabaran bir öfkeyle şoförün suratına vurdu.(s.196-str.9)

Ki'li cümleler bazı dilcilere göre birleşik cümle içerisinde, bazı dilcilere göre de bağlı cümle içerisinde ele alınmışlardır. Biz ki'li cümleleri bağlı cümle içerisinde ele almıştık.

3.4. Sıralı Cümleler

Sıralı cümle, genel tanımıyla, tek başına yargı bildiren cümlelerin bir anlam bütünlüğü içinde sıralanmasıyla meydana gelen cümleler topluluğudur. “Sıralı Cümle” başlığı altında bir cümle çeşidinin bulunup bulunmadığı konusunda farklı görüşler vardır. Sıralı cümleyi müstakil bir cümle türü olarak değerlendiren dilciler olduğu gibi sıralı cümle türünü birleşik cümle türünün içerisinde değerlendirenler de bulunmaktadır. Süer Eker (2006), sıralı cümleyle ilgili olarak: “Sıralı tümce, yapıcı ve/veya anlamca birbirine bağlı; ancak yalnız kullanıldıklarında kendi içinde anlam bütünlüğü bulunan tümcelerden oluşan birleşik tümce türüdür.” der. Eker, bunları söyledikten sonra “Aslında bağlı ve sıralı tümceler arasında kesin bir ayrım yoktur.” fikrini ileri sürer. Muharrem Ergin (2009), Türk Dil Bilgisi adlı eserinde sıralı cümlelere yer vermez. M. Kaya Bilgegil (1984), sıralı cümleleri birleşik cümleler içerisinde değerlendirir. *M. Metin Karaörs (2005)*, sıralı ve bağlı cümleleri çok farklı bir şekilde görür. Sıralı ve bağlı cümleleri birleşik cümle değil, bağımsız cümlelerin birleşmiş şekilleri olarak değerlendirir.

Tuncer Gülensoy (1992), sıralı cümleyi bağımlı sıralı cümle ve bağımsız sıralı cümle olmak üzere ikiye ayırmıştır. Sezai Güneş (1999) ise sıralı birleşik cümleyi şöyle izah etmektedir: “Ortak bir olay veya durum etrafında bir araya gelen ve birbirlerinden virgül ya da noktalı virgüllerle ayrılarak sıralanan cümleler topluluğuna” sıralı cümleler denir.

Çalışmada sıralı cümleleri, müstakil bir cümle türü olarak değerlendirdik. “Sıralı cümlelerde esas olan birden fazla yargının virgül ya da noktalı virgülle ayrılması” görüşünden hareket edildi. Sıralı cümleler bağımlı sıralı cümleler ve bağımsız sıralı cümleler olmak üzere iki bölümde değerlendirildi.

Bağımsız sıralı tümcelerde, tümcelerin her biri kuruluş yönünden bağımsızdır, bir başka tümcenin varlığını gerektirmez. Onların bir anlam çerçevesinde sıralanması, aralarına konan virgül ya da noktalı virgülle, iki nokta ile belirlenir. (Dizdaroğlu, 1976; 223)

Bağımsız sıralı cümlelerde cümleyi oluşturan yargılar arasında öge ortaklığı bulunmamaktadır. Fakat bu yargılar arasında anlam konusunda bir ilgi bulunmaktadır.

3.4.1 Bağımlı Sıralı Cümleler

Önlerde bir yere oturur, yanağı avcuna dayalı filmi seyreder, tam beni düşünmesini istediğim zaman beni düşünürdü.(s.7-str.9)

Sadık başını sallıyor, gülüyordu.(s.8-str.21)

Yanımdan geçerlerken benden yana olanı tuttum, öptüm.(s.9-str.1)

Sanki bütün dünya konuşuyor, dans ediyor, operaya gidiyordu.(s.9-str.19)

Adam sabah kalkıyor, yüzünü yıkıyor, parkta oturuyor, yemek yiyor, sevgilisiyle dolaşıyor, gecenin bir vakti evine gelip yatıyor. (s.12-str.6)

Ya da otomobil çarptı, öldürdü.(s.13-str.11)

Önce yüz numaraya girdi, çıktı.(s.18-str.5)

Yüzü sarardı, iskemleden aşağı kaydı.(s.24-str.19)

İşte ayılmış, gelmiş.(s.25-str.14)

Ayaklan üşüyor; kalçaları ağrıyor.(s.26-str.17)

Biraz yürüse belki açılacak, ama korkuyor.(s.26-str.18)

Görünüşünde onun suçlu olduğunu kesin olarak bilen bir şeyler vardı kendini gerçekten suçluymuş gibi hissetmiş, kızarmıştı.(s.27-str.9)

Ayşe'nin gözü kapılarda ama üstünde onun bakışlarını duyuyor, sinirleniyor.(s.27-str.23)

Bu adamların kendine acıyarak baktıklarını sanıyor, sıkılıyor.(s.28-str.5)

Kafamdan kovdum onu, sarıldım. (s.32-str.9)

Gözlerini sigara küllüğünden çekti, bana baktı.(s.33-str.6)

Tatlı, ısıtıcı bir bakıştı. (s.33-str.6)

Öteki koltuğa oturmuş, önündeki kâğıtlardan bir şeyler okuyor.(s.34-str.2)

Bazı geceler bardağını doldururken şişeyi elinden bırakıp kalkar, şaşırın garsona borcunu öder, gideceği bir yere geç kalmış gibi sokağa çıkardı.(s.180-str.1)

İstersen perdeler kapandıktan sonra git, karını onunla suçüstü yakala.(s.182-str.6)

Öküzleri besiliydi, pırıl pırıldı.(s.187-str.20)

Sadık eğildi; üfledi.(s.188-str.7)

İkisi boyalardan söz ederken kalktı, duvardaki resmin önüne gitti.(s.192-str.6)

Bütün değerlerini yitirmiş, dayanacak bir şey arıyor.(s.193-str.14)

Yarım saat önce girdiği bu tatlıcı dükkânından önündeki küçük alanda değneğini sallayan trafik polisini görünce, çok eskiden gene burada oturduğu bir günü hatırlamış; bir bardak portakal suyu içmiş; sağındaki karyagdi paltolu adamın baklava yediğini bilmekten gelen iç bulantısıyla başkalarının iştahla yiyebilmeleri alçakça bir haksızlıktı yağmur dinince çıkıp bir sinemaya gitmek kararını vermişti.(s.194-str.5)

Elindeki izmariti attı; cebinden bir tek lira çıkarıp masaya koydu.(s.194-str.19)

Arada eğilir, ben büyük, inanılmaz bir şeyler olacağını beklerken salt burnumun ucunu öperdi.(s.8-str.8)

Kadın gitti perdeyi çekti; bir an ışıktı durdu.(s.11-str.12)

Başında tablası, geç kalmış bir simitçi geçiyordu yanından; durdurdu, bir simit aldı.(s.12-str.13)

Ne dersin, sonunda en olmayacak ihtimal üstünde anlaştık.(s.13-str.13)

Üç gün çalıştım bu işte; dün öğlen bıraktım.(s.14-str.5)

Adlarını sokağa verdirecek ne yapmışlar, nasıl yaşamışlar?(s.14-str.11)

İstemiyordum; bunu kazıyan salt karşı evde oturması mümkün uzun tırnaklı bir kız yüzünden kazımış olsun.(s.14-str.15)

Bakınırım, kıpırdar dururum.(s.15-str.20)

Burada öğleye değin kalırdı; öğle sonları başka bir atölyede olurdu.(s.16-str.1)

Kalktı; paltosunu çıkarıp yine oturdu.(s.16-str.7)

Yirmi sekiz yaşındaydı, tedirgindi.(s.16-str.21)

Geri dönüp sokaktan ayrılırken paltosunun yakasını kaldırdı; ellerini ceplerine sokup kalabalığa karıştı.(s.18-str.3)

Sokak sinemadan çıkmayanlarla dolu; asık yüzleri, kayıtsızlık- ları, sinsi yürüyüşleriyle onu aralarına alıyorlar, eritiyorlar.(s.19-str.10)

İlk bardağı sonuna dek içti; susamıştı.(s.20-str.8)

Az sonra içerisi dolacak; kimisi içtikçe cıvıyacak, kimisi yayık yayık ona dert dökecek.(s.20-str.11)

Bir sigara çıkardı; eğildi onunkinden yaktı.(s.21-str.1)

Pikaba plakları sıralar, ilk sesle birlik uzandığı sedirde olurdu.(s.22-str.17)

Merdivende başı döndü; tutundu.(s.25-str.4)

Baktı kafası kubura yakın, az daha uzandı; öğüre öğüre kustu. (s.26-str.8)

Yüzünü yıkadı; ağzını çalkalayıp su içti.(s.26-str.9)

Ama sehpanın önünde ileri geri gider gelir, kıpırdar; böyle olduğu yerde dikilmez.(s.26-str.13)

Bir kere Selim boz rengi sevmezdi; sonra bıyık da bırakırdı.(s.27-str.6)

Her gün öğleye doğru atölyesine girip sehpayı bakıyor, çalışma gücü yitik, kendini sedire atıyordu.(s.27-str.12)

Perdedeki genç iş buldu; kılığı düzeltti.(s.29-str.3)

Hava kararırken çıktık; sokakta ayrıldık.(s.31-str.7)

Kalktım, resmi bir eski gazeteyle sardım.(s.32-str.1)

Birden kendine döndürdü beni; öptü.(s.32-str.8)

Dazlak adam kalktı gitti.(s.33-str.3)

Kiraları avukat toplayacak, karşılık olarak şimdi oturduğu katta parasız oturacaktı.(s.34-str.14)

Onunla konuşurken bacağına dizine (C'nin dizine) değdiriyor, çekiyor, bastırıyor, gevşetiyor.(s.36-str.15)

İçindeki hayvan kanmıyor, daha istiyordu.(s.37-str.8)

Paltolarını öndeki sandalyelere attılar, oturdular.(s.38-str.4)

Kalktı, paltosunu aldı.(s.40-str.8)

Beklerken kafasında olanca hızıyla işleyen çıkırık yavaşladı, yavaşladı, durdu.(s.43-str.7)

Son olarak ezgileri dinleyecek, tanıdık eşyaya eyvallah diyecekti.(s.44-str.1)

Sedirin, masanın kaygısızlığı arasında tedirgin, bardağı doldurdu; içti.(s.44-str.14)

Şişenin biri bitince kalktı, pikabı işletti.(s.44-str.16)

İzini silmeye çalışıyordu ama faydasızdı, onun bu odaya girdiği belliydi.(s.45-str.13)

Bekledim; gelmedi.(s.45-str.21)

Kâğıtları önüne koydu, yırttı.(s.46-str.2)

Saat beşten sonra herkes işten eve dönerken o evden çıkar, yakın lokan- talardan birinde yemek yerdi.(s.50-str.16)

İlk günler yemeği yer yemez dönüyor, gece yarısına dek çalışıyordu.(s.50-str.17)

Öte yanına dönüyor, kurtulamıyordu.(s.50-str.25)

3.4.2 Bağımsız Sıralı Cümleler

Şehrin sokak adlarını toplayacak, bunlar üstüne düşünecektim.(s.14-str.3)

İlgilendirmiyor beni, sevmiyorum.(s.16-str.17)

Bir iki yıl sonra bunlar gidecekler, burada başkaları olacak.(s.16-str.18)

"— Rica ederim, çıkarmayın ayakkaplarınızı."(s.17-str.4)

Bütün içenler dönüp bakıyor, onlar da gülüyorlar.(s.22-str.9)

Piyano çoktan susmuş, içenlerin çoğu gitmişti. (s.24-str.13)

Çoğu ayakta duruyor, bazıları oturup bekliyorlardı.(s.27-str.20)

Bu işten anlamadığını, yalnız gökyüzünün grisi yaprakların yeşiliyle örtülü olmasaydı resmi beğenebileceğini söyledi, tik bakışta onu bir yakışıklı züppe sandığım için elini tutup beni bağışlamasını isteyecekken kendimi gücün tuttum.(s.30-str.15)

Taksim'de inince kadın yanındaki adamın koluna girdi; yürüdüler.(s.37-str.12)

Oysa biliyorum, babam üzülüyor.(s.42-str.2)

Bilirsin, yarın öleceğim ben.(s.190-str.6)

Biliyordu; anlamazlardı.(s.197-str.6)

Beklediği kişi bunları umursamaz, biliyor.(s.28-str.6)

İşte geldin, bitti.(s.45-str.10)

Isınırdı, insanlarla barışmak iyiydi.(s.48-str.9)

İşte insan beyni bile alışıyor, hep aynı şeyi tekrarlıyordu.(s.50-str.24)

3.5. Kesik Cümleler

Kesik cümlelerde bir ögenin, en çok da yüklemın söylenmediğı görölür. Bu cümleler anlatıma güç kazandırır. Kesik cümle ifadesi bazı kaynaklarda eksiltili cümle olarak adlandırılmıştır. Bu türdeki cümlelerde yarım bırakılmış olan ifadelerin sonunda birtakım bağlaçlar kullanılır. Bunlar çoğı durumlarda yarım bırakılmış bağı ve birleşik cümlelerdir.

Leyla Karahan (1999), bu cümleler için şunları söyler: Böyle cümlelerde anlam, yükleme gerek duymayacak kadar açıktır. Cümle okuyanın, dinleyenın muhayyilesinde tamamlanır. Böyle cümleler, kesik cümledir.

Mustafa Özkan'a (2009) göre, eksiltili cümle konuşma veya anlatım esnasında genellikle yüklemi, bazen de başka bir ögesi kullanılmayan cümledir. "Yüklem kullanılmasa da cümlede bir yargı anlamı vardır. Böyle cümlelerde, yargı ifadesi söz veya metin bütünlüğü içinde, dinleyenın veya okuyanın algılamasına bırakılır. Bu yapı, daha ziyade tamamlanmış bir cümleden sonra, bu cümledeki bir ögeyi açıklamak üzere kullanılır. Yüklemin ifade etmek istediğı anlam, bir önceki cümle ile tamamlanır. Bu cümleler, eksik ögeye rağmen, tam bir anlatım.

"Öyle güzel ki..." (s.39-str.6)

Başım ağrıdı da... (s.27-str.18)

Veronez yeşilinin sakıncası şu ki...(s.193-str.4)

Ya tam o sırada biletini alıp öteki kapıdan içeri girerse...(s.26-str.18)

Güneş çıksa, yıkanmış taşlarda bir ışısa...(s.68-str.5)

"Gidip konuşsam..."(s.37-str.18)

Loşlukta belli belirsiz...(s.10-str.18)

Sonra bu koku...(s.12-str.24)

Yağlıboya, beziryağı kokusu...(s.13-str.2)

Ama adı...(s.14-str.10)

Kaşlarını çatıp dudaklarını ıslık çalar gibi uzattığın zaman...(s.15-str.17)

Hele hatır sormanın yapmacığı...(s.17-str.15)

Gözünün merceğinde donuk bir istek, kara...(s.23-str.1)

Küçücük kabarmalar, sivilceler...(s.37-str.1)

Ne saçma...(s.38-str.19)

Emine yengem...(s.41-str.17)

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Cümle bilgisi konusu herhangi bir dilin özelliklerini belirlemede çok önemli bir yere sahiptir. Herhangi bir dilin kullanımında ortaya çıkan isim ve fiil cümleleri, kurallı ve devrik cümle yapıları ile olumlu ve olumsuz cümleler; basit, sıralı, bağı ve birleşik cümleler o dili konuşan insanların düşünce yapısının sonucudur.

Modern romancılarından Yusuf Atılgan'ın "Aylak Adam" isimli romanı kaynak olarak alınmıştır. Türk dilini en doğal şekli ile eserlerinde yansıtan Yusuf Atılgan, akıcı bir anlatımıyla dikkat çekmektedir. İstatistiklere bakıldığında basit ve sıralı cümlelerin diğer cümlelerden bir hayli fazla kullanıldığı göze çarpmaktadır. Yazarın uzun cümlelerden ziyade kısa ve basit cümleleri tercih etmesi, anlatımı daha akıcı, daha canlı ve sürükleyici kılmıştır. Yazarın romanıyla Türk dilinin en güzel örneklerine rastlanmaktadır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. "Giriş" bölümünde çalışmanın amacı, önemi, sınırlılıkları hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde. İkinci bölümde yöntem koyulmuştur. Üçüncü kısımda yapılarına göre cümleler ile ilgili tanımlara yer verilmiş, özellikle Leyla Karahan'ın görüşleri temel alınmıştır. "Yapılarına Göre Cümleler" türü üzerinde en fazla görüş farklılığın ortaya çıktığı görölmüştür.

Ayrıca bu bölümün başında Leyla Karahan olmak üzere Metin Karaörs, Muharem Ergin, Tahsin Banguoğlu, Kaya Bilgegil, Tüncer Gülensoy, H. Hatipoğlu ve H. Dizdaroğlu gibi dilcilerin görüşlerine yer verilmiştir. Burada asıl tartışma konusu, yapısında fiilimsi bulunan cümlelerin basit cümle mi yoksa birleşik cümle mi olduğu sorusudur. Çalışmada yapısında fiilimssi bulunan cümleler, basit cümleler içerisinde incelenmiştir. Birleşik cümleler içerisinde iç içe birleşik cümleler ve şartlı birleşik cümleler değerlendirilmiştir. Ayrıca, yapılarına göre cümleler türü için romandan örnekler verilmiştir. Cümleler kendi arasında sınıflandırılırken her cümle türüyle ilgili en az 20-şer örnek seçilmiştir. Parantez içine sayfa ve satır numaraları alınmıştır. “Yapılarına Göre Cümleler” içerisinde basit, birleşik, sıralı, bağlı ve kesik cümlelerden bahsedilmiştir. Yusuf Atılgan, bu cümle türünü azımsanmayacak derecede kullanmış, hatta bu cümle türü onun üslubunun temel özelliklerinden biri olmuştur. Arka arkaya getirilen değişik özelliklerdeki cümleler anlatıma ayrı bir sürükleyicilik ve renk katmıştır.

Çalışmanın son bölümünü oluşturan “Değerlendirme ve Sonuç” bölümünde, incelenen cümlelerin sayısal verileri tablolarla gösterilmiştir. Bu çalışmada Yusuf Atılgan’ın yukarıda adı geçen romandaki cümleler çeşitli özellikleri bakımından incelenmiştir. Seçilip incelenen cümlelere ait sayısal bilgiler, tablo ve şekiller aşağıda gösterilmiştir. Eserden seçtiğim 7 - 50 ve 180 – 197 arasındaki sayfaları inceledim, 247 cümleyi tespit edip çalışmaya ilave ettim. Bu cümleler içerisinde 65 basit cümle, 37 birleşik cümle, 44 bağlı cümle, 85 sıralı cümle ve 16 kesik cümle bulunduğu görülmüştür. Ayrıca basit cümleler kendi arasında bölümlere ayrılmış, 44 basit fiil cümlesi, 21 basit isim cümlesi tespit edilmiştir. Birleşik cümleler, şartlı birleşik cümleler ve iç içe birleşik cümleler olmak üzere iki bölümde ele alınmıştır. Bunlardan 12’si şartlı birleşik cümle, 25’i iç içe birleşik cümledir. Bağlı cümleler içinde “ama, fakat, ancak, ki, hem.... hem, ne.....ne, da, ya, mı, yoksa ve sonra” bağlama edatıyla kurulmuş cümleler incelenmiş, bunların sayısı 44’tür. Sıralı cümleler ise iki bölüm halinde incelenmiş; 15 bağımsız sıralı cümle, 70 bağımlı sıralı cümle olduğu görülmüştür. 16 kesik cümle tespit edilmiştir. Yapılarına göre cümlelerin istatistiksel bilgileri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 1 Yapılarına Göre Cümle Türlerinin Genel Tablosu

Yapılarına Göre Cümle Türleri	İncelenen Cümle Sayısı
Basit Cümleler	65
Birleşik Cümleler	37
Bağlı Cümleler	44
Sıralı Cümleler	85
Kesik Cümleler	16
TOPLAM	247

KAYNAKÇA

- Banguoğlu, T. (2007). Türkçenin Grameri, TDK Yayınları, Ankara.
- Bilgegil, K. (1984). Türk Dilbilgisi, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Dizdaroğlu, H. (1976). Tümce Bilgisi, TDK. Yayınları, Ankara.
- Eker, S. (2006). Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Ergin, M. (2009). Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım Yayım Tanıtım, İstanbul.
- Gece, M. (1998). Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle. Türk Dili Dergisi, Ekim, C: /II, S: 562, Ankara.
- Gencan, T.N. (1992). Dilbilgisi lise I-II-III, İstanbul, Kanaat Yayınları.
- Güneş, S. (1999). Türk Dili Bilgisi, D.E.Ü. Yayınları, İzmir.
- Gülensoy, T. (1992). Türkçe Dersleri, Erciyes Üniv. Yayınları, Kayseri.
- Hatipoğlu, H. (1972). Türkçenin Sözdizimi, TDK. Yayınları, Ankara.
- Karahan, L., Ercilasun, A. B. (1994). Türk Dili, Deniz Yayınevi, İstanbul.
- Karahan, L. (2000). Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine, Türk Dili, Sayı 583 (Temmuz), s.16-23.
- Karahan, L. (1999). Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karahan, L. (1999) Türkçede Söz Dizimi-Cümle Tahlilleri, AkçağYay., Ankara

- Karahan, L. (2005) Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karahan, L. (1993). Türkçede Birleşik Cümle Problemi, Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı, Türk Dil Kurumu, 22-23 Ekim 1993, Ankara
- Karaörs, M. M. (1993). Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri”, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.
- Karaörs, M. M. (2005). Türk Lehçelerinde Karşılaştırmalı Sekil ve Cümle Bilgisi, Akçağ Yayınları, Kayseri.
- Korkmaz, Z. (2003). Türkiye Türkçesi Grameri (Sekil Bilgisi), TDK Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z.; Ercilasun A.; Zülfikar, H.; Akalın M.; Gülensoy T.; Parlatır İ. & Birinci Necat,(1995). Türk Dili Ve Kompozisyon Bilgileri, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, Ankara.
- Özkan, M & Sevinçli, V. (2009). Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, Akademik Kitaplar, Çalış Ofset Matbaacılık, İstanbul.